

Społeczne aspekty działalności spółdzielni socjalnych

opr. Anna Sobol

Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych
Krajowa Rada Spółdzielcza
Warszawa 2009

Publikacja powstała w ramach projektu „Partnerstwo na rzecz wsparcia spółdzielczości socjalnej” współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009–2013.

Realizatorzy projektu:

- Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna w Byczynie;
- Krajowa Rada Spółdzielcza;
- Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych;
- Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych z Poznania.

Spis treści

Wstęp	5
I. Sektor ekonomii społecznej – próba identyfikacji	6
II. Charakterystyka spółdzielni socjalnej	10
1. Wprowadzenie instytucji spółdzielni socjalnej do polskiego porządku prawnego	11
2. Struktura i instrumenty spółdzielni socjalnej	11
1. Założyciele i członkowie spółdzielni socjalnej	11
2. Rola statutu	13
3. Organy spółdzielni socjalnej	15
4. Wsparcie instytucjonalne spółdzielni socjalnych	16
5. Zasady gospodarki spółdzielni socjalnej	17
III. Reintegracja członków spółdzielni socjalnej	19
1. Reintegracja społeczna członków spółdzielni socjalnej	19
2. Reintegracja zawodowa członków spółdzielni socjalnej	22
3. Działalność oświatwo-kulturalna spółdzielni socjalnej	23
4. Działalność społecznie użyteczna w spółdzielni socjalnej	24
IV. Zasady ponoszenia wydatków na realizację celów społecznych spółdzielni socjalnej	26
1. Reintegracja społeczna i zawodowa a zasada legalności	27
2. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni socjalnej a gospodarność wydatkowanych środków	28

3. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni socjalnej a zasada rzetelności	30
Zakończenie	32
Bibliografia	35

Koniec państwa opiekuńczego w Unii Europejskiej, szeroko rozumiana globalizacja współczesnego świata powodują, iż odkryć można nowe wymiary problemów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych. W wymiarze społecznym spotkać się można z nowymi aspektami marginalizacji i wykluczenia społecznego czy dyskryminacji.

Odpowiedzią na pojawiające się, niejednokrotnie coraz bardziej złożone problemy stają się obecnie aktywne instrumenty polityki społecznej Unii Europejskiej, jak i jej poszczególnych krajów, w tym Polski. W warunkach gospodarki rynkowej, przedsięwzięcia społeczne nie są już alternatywą dla działań państwa, lecz często cennym uzupełnieniem ich działań. Działalność podmiotów rządowych i samorządowych, jak i organizacji społecznych skupia się na likwidacji przyczyn marginalizacji społecznej¹ poprzez aktywizację społeczną i zawodową jednostek, co może przynieść korzyści całym grupom społecznym zagrożonym wykluczeniem. Aktywne instrumenty pomocy społecznej wraz z działalnością podmiotów społecznych pozwala tym samym na harmonizację rozwoju społeczno-gospodarczego w makroskali.

Jednym z rozwiązań palących kwestii społecznych, które ma szansę zaistnieć w globalizującym się gospodarczo i politycznie świecie jest idea ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna w różnych formach pojawia się na całym świecie i to niezależnie od poziomu zamożności, systemu politycznego i dominującej w danym kraju religii. Poszczególne państwa dostrzegają rosnącą rolę tego nurtu w rozwoju społeczno-gospodarczym i polityce spójności. Idea ta zyskuje też coraz większą popularność w środowisku organizacji pozarządowych, które poszukują mechanizmów ekonomicznej samodzielności dla siebie oraz trwałych rozwiązań dla swoich podopiecznych.

Wspólne cele: ułatwianie uczestnictwa w zatrudnieniu i dostępie do wszelkich zasobów, praw, dóbr i usług, zapobieganie ryzyku wykluczenia społecznego, zostały określone w założeniach do Strategii Lizbońskiej oraz wspólnotowym programie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Instrumentem ułatwiającym osiągnięcie powyższych celów jest przedsiębiorstwo społeczne, którego cechą charakterystyczną jest realizacja misji społecznej, która posługuje się w dużym stopniu formami alokacji rynkowej, tworzy nową wartość społeczną, nadaje sens działań grupom zagrożonym, eliminuje obszary zagrożone marginalizacją, zmniejszając zakres patologii społecznych.

¹ por. R. Szarfenberg, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne. Wykładmonograficzny*, <http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/wykluczenie/>.

Przykładem przedsiębiorstwa społecznego w Polsce jest spółdzielnia socjalna. Instytucja ta przeznaczona jest przede wszystkim dla osób o tzw. niskiej zatrudnialności, mających problem ze znalezieniem pracy i długotrwale bezrobotnych. Wraz z ustawą o zatrudnieniu socjalnym ustawa o spółdzielniach socjalnych tworzy spójny system aktywizacji zawodowej i zatrudnienia osób, którym najtrudniej znaleźć pracę. Spółdzielnie socjalne są końcowym etapem procesu integracji zawodowej i społecznej osób, co postaram się ukazać w niniejszej pracy.

I. Sektor ekonomii społecznej – próba identyfikacji

W literaturze przedmiotu brak jest jednoznacznej definicji podmiotu ekonomii społecznej. Sformułowanie „ekonomia społeczna” łączy w ramach jednego podmiotu zarówno cechy przedsiębiorczości, jak i realizacji misji społecznej. J. Hausner i H. Izdebski w założeniach do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, sformułowali istotę ekonomii społecznej jako sektora gospodarki, w (...) którym organizacje są zorientowane na społeczną użyteczność, a wypracowana przez nie nadwyżka służy realizacji celu społecznego. Taka misja jest chroniona przez autonomię zarządzania, demokratyczne decydowanie oraz lokalne zakorzenienie tych organizacji². Według J. Pearce'a³ sektor ekonomii społecznej to ogólne określenie wszystkich podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę.

Społeczna misja współczesnych podmiotów sektora ekonomii społecznej jest zbieżna w skali makroekonomicznej z polityką społeczną państwa i organizacji rządowych, ponieważ w każdym społeczeństwie występują społeczne i kulturowe obszary zagrożone ubóstwem, wyuczoną lub nabytą niezaradnością, społecznym wykluczeniem, marginalizacją, zwiększające skalę potencjalnej patologii społecznej, której skutki odczuwa cała społeczność. Pomoc tym grupom społecznym leży w interesie całego społeczeństwa w skali makro- i mikroekonomicznej, w ramach sektora publicznego i prywatnego, i może być realizowana poprzez system alokacji redystrybucyjnej (pomoc społeczna), lub rynkowej (podmioty ekonomii społecznej).

² J. Hausner, H. Izdebski, Założenia do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, [w:] W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej, http://www.bezrobocie.org.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/ustawa.przed.spol./zalozenia_do_ustawy.pdf.

³ J. Pearce, *Social Enterprise in Anytown*, London: Calouste Gulbenkian Foundation, 2003.

Specyfiką omawianego sektora jest badanie efektywności działań podmiotów ekonomii społecznej stopniem realizacji celów wobec beneficjentów, nie zaś wielkością wygenerowanego zysku (zasada not for profit).

W doktrynie wspomina się często o systemie zasad działań podmiotów ekonomii społecznej. Należą do nich:

- wartość społeczną działalności i większa świadomość wspólnego interesu (społeczna misja przedsięwzięcia, podnoszenie edukacji i świadomości grupy),
- dobrowolność i otwartość uczestnictwa w grupie (eliminacja cenzusu materialnego eksponowanie cenzusu społecznego uczestników grupy),
- oparcie siły rynkowej i finansowej na zrzeszeniu osób, a nie na koncentracji kapitału,
- niefinansowy z założenia (non profit, not for profit) cel działalności,
- autonomia w zarządzaniu (ustalane wewnętrznie demokratyczne zasady zarządzania, samorządności grupy) i w podziale nadwyżki,
- niezależność od administracji publicznej (organizacje pozarządowe),
- pomoc wzajemna (samopomoc), współpraca uczestników grupy w sytuacjach kryzysowych, nieprzewidywalnych,
- podział nadwyżki na realizację celów społecznych na rzecz członków lub usług ogólnych.

Sektor ekonomii społecznej cechuje wysoki stopień zróżnicowania form prawnych oraz rozłożenia akcentów ekonomicznych i społecznych w realizacji ich misji. Różnorodność form organizacyjnych i celów podmiotów ekonomii społecznej, skutkuje ujęciem praktycznie każdej z nich w odrębne ramy prawne, regulujące ich działalność. Są podmioty, których główną funkcją jest prowadzenie działalności gospodarczej, a cele społeczne są realizowane w ramach wygospodarowanej nadwyżki finansowej (zysku) (spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, przedsiębiorstwa społeczne); są podmioty nie prowadzące działalności gospodarczej i utrzymujące się jedynie z dotacji, donacji (niektóre stowarzyszenia, fundacje) lub prowadzące działalność gospodarczą w niewielkim zakresie. Zasadniczymi zatem kierunkami rozwoju podmiotów ekonomii społecznej są: „ekonomizacja” celów społecznych lub „socjalizacja” celów ekonomicznych.

